श्वेताख्यस्तु जटाकारी श्यामो व्योमत्रिभागगः ।
निवर्त्ततेऽपसव्येन त्रिभागीकुरुते प्रजाः ॥"
इति समयामृतम् ॥
(मुनिविशेषः । यथा, महाभारते । १।५।३।७।
"उद्दालकः प्रमतकः श्वेतकेतुश्च पिङ्गलः ॥"
स तु उद्दालकमुनेः पुत्त्रः । पुरा किल नार्य्यः प्रायशः पूर्वपतिं परित्यज्य पत्यन्तरं जगृहुः । अनेन तु तद्दोषमपाकृत्य समाजमर्य्यादा स्थापिता । यथा, महाभारते ।१।१२२।९—२०
"बभूवोद्दालको नाम महर्षिरिति नः श्रुतम् ।
श्वेतकेतुरितिख्यातः पुत्त्रस्तस्याभवन्मुनिः ॥
मर्य्यादेयं कृता तेन धर्म्या वै श्वेतकेतुना ।
कोपात्कमलपत्राक्षि ! यदर्थं तं निबोध मे ॥
श्वेतकेतोः किल पुरा समक्षं मातरं पितुः ।
जग्राहं ब्राह्मणः पाणौ गच्छाव इति चाब्रवीत्॥
ऋषिपुत्त्रस्ततः कोपं चकारामर्षचोदितः ।
मातरं तां तथा दृष्ट्वा नीयमानां बलादिव ॥
क्रूद्धं तन्तु पिता दृष्ट्वा श्वेतकेतुमुवाच ह ।
मा तात कोप कार्षीस्त्वमेष धर्म्मः सनातनः ॥
अनावृता हि सर्वेषां वर्णानामङ्गना भुवि ।
यथा गावः स्थितास्तात स्वे स्वे वर्णे तथा प्रजाः ॥
ऋषिपुत्त्रोऽथ तं धर्मं श्वेतकेतुर्न चक्षमे ।
चकार चैव मर्य्यादामिमां स्त्रीपुंसयोर्भुवि ॥
मानुषेषु महाभागे न त्वेवान्येषु जन्तुषु ।
तदाप्रभृति मर्य्यादा स्थितेयमिति नः श्रुतम् ॥
व्युच्चरन्त्याः पतिं नार्य्या अद्यप्रभृति पातकम् ।
भ्रूणहत्यासमं घोरं भविष्यत्यसुखावहम् ॥
भार्य्यां तथा व्युच्चरतः कौमारब्रह्मचारिणीम् ।
पतिव्रतामेतदेव भविता पातकं भुवि ॥
पत्या नियुक्ता या चैव पत्नी पुत्त्रार्थमेव च ।
न करिष्यति तस्याश्च भविष्यति तदेव हि ॥
इति तेन पुरा भीरु मर्य्यादा स्थापिता बलात् उद्दालकस्य पुत्त्रेण धर्म्म्या वै श्वेतकेतुना ॥")

श्वेतकेशः, पुं, (श्वेताः केशा यस्मात् ।) रक्तशिग्रुः । इति जटाधरः ॥ (श्वेतः केशः ।) शुक्लकचश्च ॥

श्वेतकोलः, पुं, (श्वेतः कोलः क्रोड़देशो यस्य ।) शफरमत्स्यः । इति त्रिकाण्डशेषः ॥

श्वेतखदिरः, पुं, (श्वेतः खदिरः ।) शुक्लखदिरः। तत्पर्य्यायः । कदरः२ श्वेतसारः३ कार्मुकः ४ । कुब्जकण्टकः ५ सोमसारः ६ सोमवृक्षः ७ सोमवल्कः ८ पथिद्रुमः ९ । अस्य गुणाः । तिक्तत्वम् । कषायत्वम् । कटुत्वम् । उष्णत्वम् । कण्डूतिभूतकुष्ठकफवातव्रणनाशित्वञ्च । इति राजनिर्घण्टः ॥ पुस्तकान्तरे कार्मुकस्थाने कामुकः कुब्जकण्टकस्थाने कुष्ठकण्टकः इति च पाठः ॥ * ॥ अन्यच्च ।
"खदिरः श्वेतसारोऽन्यः कदरः सोमवल्कलः ।
कदरो विशदोऽव्रण्यो मुखरोगकफास्रजित् ॥"
इति भावप्रकाशः ॥

श्वेतगजः, पुं, (श्वेतः शुक्लो गजः ।) इन्द्रहस्ती । इति हेमचन्द्रः ॥ शुक्लवर्णहस्ती च ॥

श्वेतगरुत्, पुं, (श्वेतः गरुत् पक्षो यस्य ।) हंसः । इत्यमरः । २ । ५ । २३ ॥

श्वेतगुञ्जा, स्त्री, (श्वेता गुञ्जा ।) शुक्लगुञ्जा । सादा कुँच इति भाषा । तत्पर्य्यायः । श्वेतकाम्बोजी २ भृण्टिका३ काकादनी ४ काकपीलुः ५ चक्रशल्या ६ चूड़ाला ७ । अस्या गुणाः । तीक्ष्णत्वम् । उष्णत्वम् । तस्या बीजं वान्तिकरम् । तस्याः शिफा शूलविषनाशिनी । तस्याः पत्रं वश्ये शस्तम् । इति राजनिर्घण्टः ॥ अपि च ।
"श्वेता रक्तोच्चटा प्रोक्ता कृष्णला चापि सा स्मृता ।
रक्ता सा काकचिञ्ची स्यात् काकनन्ती च रक्तिका ॥
काकादनी काकपीलुः सा स्मृताङ्गारवल्लरी ।
गुञ्जाद्वयन्तु केश्यं स्यात् वातपित्तज्वरापहम् ॥
मुखशोषभ्रमश्वासतृष्णामदविनाशनम् ।
नेत्रामयहरं वृष्यं बल्यं कण्डूं व्रणं हरेत् ।
कृमीन्द्रलुप्तकुष्ठानि रक्ता च धवलापि च ॥"
इति भावप्रकाशः ॥
अन्यच्च ।
"गुञ्जा शिखण्डिका ताम्रा रक्तिका काकशान्तिका ।
श्वेतान्या चक्रिका चूड़ा दुमाषा काकपीलुका॥
गुञ्जा केश्या बलकरा रुच्या पित्तकफापहा ।
नेत्रामयहरा वृष्या हन्ति कण्डुग्रहव्रणान् ।
कृमीन्द्रलुप्तकुष्ठानि तद्वच्छ्वेतापि शस्यते ॥"
इति मदनपालनिर्घण्टः ॥

श्वेतचन्दनं, क्ली, (श्वेतं चन्दनम् ।) शुक्लचन्दनम् । इति राजनिर्घण्टः ॥ अस्य पर्य्यायगुणौ चन्दनशब्दे द्रष्टव्यौ ॥

श्वेतचिल्ली, स्त्री, (श्वेता चिल्ली ।) शाकभेदः । तत्पर्य्यायः । वास्तुकी २ सुपथ्या ३ श्वेतचिल्लिका ४ सितचिल्ली ५ उपचिल्ली६ ज्वरघ्नी ७ क्षुद्रवास्तुकी ८ । अस्या गुणाः ।
"श्वेतचिल्ली सुमधुरा क्षारा च शिशिरा च सा ।
त्रिदोषशमनी पथ्या ज्वरदोषविनाशिनी ॥"
इति राजनिर्घण्टः ॥

श्वेतच्छदः, पुं, (श्वेतः च्छदो यस्य ।) हंसः । इति हलायुधः ॥ गन्धपत्रः । इति शब्दचन्द्रिका ॥ बाबुइ तुलसी इति भाषा ॥

श्वेतजीरकः, पुं, (श्वेतो जीरकः ।) गौरजीरकः । इति राजनिर्घण्टः ॥

श्वेतटङ्कं, क्ली, (श्वेतं टङ्कम् ।) श्वेतटङ्कणम् । इति राजनिर्घण्टः ॥

श्वेतटङ्कणं, क्ली, (श्वेतं टङ्कणम् ।) क्षारविशेषः । सादा सोहागा इति भाषा । तत्पर्य्यायः । श्वेतटङ्कम् २ लोहि ३ सिन्धुकरम् ४ सिन्धु५ मालतीतीरसम्भवम् ६ शिवम् ७ द्रावकरम् ८ शीतक्षारम् ९ टङ्कणम् १० । अस्य गुणाः । स्निग्धत्वम् । कटुत्वम् । उष्णत्वम् । कफवातामक्षयश्वासविश्वकासमलनाशित्वञ्च । इति राजनिर्घण्टः ॥

श्वेतदूर्व्वा, स्त्री, (श्वेता दूर्व्वा ।) शुक्लदूर्व्वा । तत्पर्य्यायः । गोलमी २ सिताख्या ३ चण्डा ४ भद्रा ५ भार्गवी ६ दुर्म्मरा ७ गौरी ८ विघ्नेशानकान्ता ९ अनन्ता १० श्वेता ११ दिव्या१३ श्वेतकाण्डा १३ प्रचण्डा १४ सहस्रवीर्य्या १५ सहस्रकाण्डा १६ सहस्रपर्व्वा१७ सुरवल्लभा१८ शुभा १९ सुपर्व्वा २० सितच्छदा २१ स्वच्छा२२ कच्छान्तरुहा२३ । अस्या गुणाः । अतिशिशिरत्वम् । मधुरत्वम् । वान्तिपित्तामातिसारकासदाहतृषानाशित्वम् । रुच्यत्वञ्च । इति राजनिर्घण्टः ॥

श्वेतद्विपः, पु, (श्वेतः शुक्लो द्विपः ।) इन्द्रहस्ती । इति त्रिकाण्डशेषः ॥ शुक्लगजश्च ॥

श्वेतद्वीपः, पुं, क्ली, (श्वेतो द्वीपः ।) चन्द्रद्वीपः । स च वैकुण्ठाख्यविष्णुधाम । यथा,—
"श्वेतद्वीपं गतवति त्वयि द्रष्टुं तदीश्वरम् ।
तत्र हायमभूत् प्रश्नस्त्वं मां यमनुपृच्छसि ॥"
इति श्रीभागवते १०स्कन्धे ८७ अध्यायः ॥
अपि च ।
"एकदा ब्रह्मणो लोकादायान्तं नारदं मुनिम् ।
पर्य्यटन् रावणो लोकान् दृष्ट्वा नत्वाब्रवीद्वचः ॥
भगवन् ! ब्रूहि मे युद्धं कुत्र सन्ति महाबलाः ।
योद्धुमिच्छामि बलिभिस्त्वं जानासि जगत्त्रयम्॥
मुनिर्ध्यात्वा तु सुचिरं श्वेतद्वीपनिवासिनः ।
महाबला महाकायास्तत्र याहि महामते ॥
विष्णुपूजारता ये वै विष्णुना निहताश्च ये ।
त एव तत्र संजाता अजेयाश्च सुरासुरैः ॥
श्रुत्वा तद्रावणो वेगान्मन्त्रिभिः पुष्पकेण तान् ।
याद्धुकामः समागत्य श्वेतद्वीपसमीपतः ॥
तत्प्रभाहततेजस्कं पुष्पकं नाचलत्ततः ।
त्यक्त्वा विमानं पययौ मन्त्रिणश्च दशाननः ॥
प्रविशन्नेव तद्द्वीपं धृतो हस्तेन योषिता ।
पृष्टश्च त्वं कुतः कोऽसि प्रेषितः केन वा वद ॥
इत्युक्तो लीलया स्त्रीभिर्हसन्तीभिः पुनः पुनः॥
कृच्छ्राद्धस्ताद्विनिर्म्मुक्तस्तासां स्त्रीणां दशाननः॥
आश्चर्य्यमतुलं लब्ध्वा चिन्तयामास दुर्म्मतिः ।
विष्णुना निहतो यामि वैकुण्ठमिति निश्चितः॥
मयि विष्णुर्यथा कुप्येत्तथा कार्य्यं करोम्यहम् ॥
इति निश्चित्य वैदेहीं जहार विपिनेऽसुरः ।
ज्ञात्वैव परमात्मानं स जहारावनीसुताम् ॥"
इति श्रीब्रह्माण्डपुराणे श्रीमदध्यात्मरामायणे उत्तरकाण्डे ४ अध्यायः ॥ अन्यच्च ।
"श्वेतां गङ्गां नरः स्नात्वा यः पश्येत् श्वेतमाधवम् ।
मत्स्याक्षं माधवञ्चैव श्वेतद्वीपं स गच्छति ॥"
इति तीर्थचिन्तामणिः ॥

श्वेतधातुः पुं, (श्वेतो धातुः ।) खटिका । इति राजनिर्घण्टः ॥ शुक्लवर्णधातुद्रव्यञ्च ॥